

Eötvös Loránd Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar
Történelemtudományok Doktori Iskola
Új- és jelenkori magyar történelem Doktori Program

L. Balogh Béni

**A magyar–román viszony és a kisebbségi kérdés
1940–1944 között**

Doktori (PhD) disszertáció tézisei

**Témavezető:
Dr. Romsics Ignác MHAS., egyetemi tanár**

Budapest, 2009

1. Az értekezés célja

Disszertációnk a magyar–román viszonyt és az ehhez elválaszthatatlanul kapcsolódó kisebbségi kérdést vizsgálja az 1940. augusztus 30-án kihirdetett második bécsi döntés és a háborúból való 1944. augusztus 23-i román kiugrás közötti időszakban. Kiindulópontunk az a paradoxon, amely szerint a két ország 1940 novemberétől, a háromhatalmi egyezményhez való csatlakozástól 1944. augusztus 23-ig egyazon szövetségi rendszerhez tartozott ugyan, kapcsolatuk e négy év során mégis a mélypontra süllyedt. A gazdasági-kulturális együttműködés gyakorlatilag megszűnt, és bár a formális diplomáciai viszony fennmaradt, mindkét kormány csak a megfelelő alkalomra várt, hogy akár békés úton (közvetlen német–olasz beavatkozással vagy a világháborút követő békerendezésen), akár egy esetleges egymás ellen viselt háború révén „leszámoljon” a másikkal.

Munkánk során azt a célt tűztük ki magunk elé, hogy az 1940–1944 közötti magyar–román viszonyt és a kisebbségi kérdést – a viszonylag szűk terjedelmi korlátok között – mély és átfogó vizsgálatnak vessük alá, melynek eredményei egy esetleges későbbi monográfia alapját is képezhetnék. A kutatásba igyekeztünk minél szélesebb forrásbázist bevonni a magyar és a román levéltárak anyagai, a rendelkezésünkre álló diplomáciai okmánytárak, a magyar és a román szakirodalom, a sajtó, valamint a korabeli szereplők visszaemlékezései által.

2. A téma megjelenítése a magyar és a román történetírásban

Az 1940–1944 közötti, viszonylag rövid időszak a 20. századi magyar–román kapcsolatok talán legvitatottabb és legellentmondásosabb periódusát képezi. Ezt jelzi, hogy a két ország történetírása az esetek többségében egymástól eltérő módon értékelte és értékeli ma is a második bécsi döntés következményeit, az észak-erdélyi román és a dél-erdélyi magyar kisebbség helyzetét, valamint az államközi kapcsolatok alakulását ebben a korszakban. Az is szembetűnő, hogy a magyar és a román historiográfiában nem azonos súllyal szerepel a kérdés. Míg ugyanis Magyarországon ez távolról sem került a legújabb kori történeti kutatások homlokterébe (bár a kérdés eddigi legátfogóbb feldolgozása magyar szerző nevéhez fűződik), addig a múlt század nyolcvanas éveiben a felülről irányított román történetírás egyik legkedveltebb témája lett Észak-Erdély 1940–1944 közötti sorsa. A kérdés

iránt tanúsított felfokozott román történetírói érdeklődés a cenzúra eltörlése után, a kilencvenes évtizedben sem hagyott alább.

A téma mindeddig egyetlen monografikus feldolgozása Csatári Dániel 1968-ban megjelent kötete, a *Forgószélben*. (Csatári Dániel: *Forgószélben. Magyar–román viszony 1940–1945*. Budapest, 1968, Akadémiai Kiadó.) A könyv – Tilkovszky Loránt egy évvel korábban kiadott, a témánkhoz részben szintén kapcsolódó művével együtt (*Revízió és nemzetiségpolitika Magyarországon, 1938–1941*. Budapest, 1967, Akadémiai Kiadó) – a hatvanas években a magyar történetírásban teret hódító új, kritikus és önkritikus szemléletmód jellegzetes példája. Könyvében Csatári mind a magyar, mind a román nacionalizmust elítéli, és lényegében az észak-erdélyi magyarságot ért kollektív bűnösség vádját kívánja elhárítani. Állításai alátámasztására terjedelmes, főleg magyar levéltári- és sajtóanyagot tanulmányozott át, ugyanakkor (önhibáján kívül) nem állt módjában feldolgozni a román külügyi levéltár csak jóval később, az 1990-es évektől kutatható iratait. A mű különösen nagy figyelmet fordít a korabeli kommunista- és munkásmozgalom szerepének kihangsúlyozására, ugyanakkor a magyar–román viszony több fontos kérdése nem, vagy csak érintőlegesen szerepel. A román levéltári források hiánya, valamint a szerző azon igyekezete, hogy mindkét kormány nacionalizmusát „leleplezze”, gyakran azt eredményezi, hogy a magyarázat elsiklik a jelenségek valódi oka mellett. Minden hiányossága, valamint a kor ideológiai kötöttségeivel és a román külügyi forrásanyag feldolgozásának kényszerű hiányával is magyarázható szemléletbeli korlátai ellenére, Csatári munkája mindmáig a téma legátfogóbb feldolgozásának számít.

Aurică Simion román történésznek az 1970-es években megjelent monográfiái (pl. *Preliminarii politico-diplomatice ale insurecției române din august 1944*. Cluj-Napoca, 1979, Editura Dacia) csak részben érintik a kérdést, mégis meg kell említenünk őket adatgazdagságuk és szerzőjük tárgyilagosságra való törekvése miatt. Egészen más hangnem jellemezte viszont a nyolcvanas években megjelent román munkákat, amikor is a hivatalos propaganda egyik legfőbb jellemzőjévé a magyarellenesség vált. A pártközpont által irányított román történetírás egyik kedvelt témája lett a „fasiszta bécsi diktátum” éles elítélése, valamint az 1940–1944 közötti észak-erdélyi „horthysta-fasiszta terror” „gaztetteinek” leleplezése, mindez a tárgyilagosság és a saját múlttal való szembenézés leghalványabb kísérlete nélkül. A legtöbb ekkor született írás (pl. Mihai Fătu – Mircea Mușat: *Teroarea horthysto-fascistă în nord-vestul României. Septembrie 1940 – octombrie 1944*. București, 1985), mai szóhasználatlaltal élve, „szervezett népirtással” vádolta – a tényeket meghamisítva – az észak-erdélyi magyar közigazgatást. Mihai Fătu és Mircea Mușat említett, csúsztatásokkal és

történelmi hamisításokkal teli könyve tipikus példája a történetírás propagandisztikus célokra való felhasználásának.

A korabeli román propaganda által élesen támadott és 1986-ban, Budapesten megjelent háromkötetes *Erdély története* (Köpeczi Béla: Kitekintés: Erdély útja 1918 után. In *Erdély története*. Harmadik kötet. *1830-tól napjainkig*. Szerk. Szász Zoltán. Budapest, 1986, Akadémiai Kiadó) tárgyilagos elemzést nyújt, bár csak vázlatosan tér ki e korszakra. A rendszerváltást követően a Csatáriéhoz hasonló monografikus mű nem született, ellenben számos résztanulmány jelent meg magyar szerzők tollából.

Az 1990-es évek román történetírásában, bár megszűnt a felülről való irányítottság és eltörölték a cenzúrát, a nacionalista irányzat maradt a legnépesebben képviselt áramlat. Kedvenc témái közé tartozott továbbra is az összrománság politikai egységéért folytatott évszázados harc, vagy a „mindenkor irredenta” Magyarország. Az íráskor többsége a nemzeti „martirológia” szempontjait részesíti előnyben az elfogulatlan, tudományos vizsgálattal szemben. (Így például Petre Țurlea: *Ip și Trăznea. Atrocități maghiare și acțiune diplomatică românească. Studii și documente*. București, 1996, Editura Enciclopedică.)

Fontos hozzájárulást jelent a téma kutatásához Vasile Pușcaș 1995-ös dokumentumközlése. (*Transilvania și aranjamentele europene, 1940–1944*. Cluj-Napoca, 1995, Centrul de Studii Transilvane, Fundația Culturală Română.) Ebben a magyar–román konfliktussal összefüggő német „békéltető politika” nyolc alapvető fontosságú – az 1940. októberi ún. Altenburg–Roggeri, valamint az 1942 júniusában alakult Hencke–Roggeri bizottságok tevékenységével kapcsolatos – irata olvasható. A terjedelmes bevezető, amelynek több állítását is vitatjuk értekezésünkben, első ízben foglalkozik a román szakirodalomban a bécsi döntés érvénytelenségét kimondó 1941. szeptember 15-i bukaresti nyilatkozattal és annak következményeivel.

A kérdés mai legjobb román szakértőjének Ottmar Trașcă kolozsvári történész számít. A téma kiváló, román, magyar és német levéltári forrásokon alapuló összefoglalóját a Iași-i „A. D. Xenopol” Történelmi Intézet 2004-es, illetve 2005-ös évkönyveiben jelentette meg két részben. (Relațiile româno–ungare și problema Transilvaniei, 1940–1944. I. In *Anuarul Institutului de Istorie „A. D. Xenopol”*. XLI, 2004. Iași, Editura Academiei Române, 311–349. o.; Relațiile româno–maghiare și problema Transilvaniei, 1940–1944. II. In *Anuarul Institutului de Istorie „A. D. Xenopol”*. XLII, 2005. Iași, Editura Academiei Române, 377–408. o.) Trașcă – a legtöbb román szerzőtől eltérően – ismeri a kérdésre vonatkozó magyar szakirodalmat, és hivatkozik rá. Szemléletmódja elfogulatlan és tárgyilagos, következtetései többnyire helytállóak. Írása műfajából adódóan azonban – nem monográfia, hanem tanulmány –

óhatatlanul érezzük a „teljesség” hiányát, hiszen a szerzőnek szelektálnia kellett a legfontosabbnak vélt kérdések között is. A fenti összefoglalón kívül Trașcă néhány fontos rész tanulmányt is publikált a kérdésről, így például a második világháború alatti magyar–román viszony fontos mozzanatának számító, 1943. júniusi Bánffy–Mironescu, illetve Bánffy–Maniu találkozóról és azok előzményeiről. (Tratativele româno–maghiare din prima jumătate a anului 1943. In *Studii istorice. Omagiu profesorului Camil Mureșanu la împlinirea vârstei de 70 de ani*. Îngrijit de Nicolae Edroiu. Cluj-Napoca, 1998, Presa Universitară Clujană, 475–499. o.)

3. A disszertáció tartalmi összefoglalása és következtetései

Az 1940. augusztus 30-án kihirdetett második bécsi döntés a 20. századi magyar–román kapcsolatok történetében új szakasz kezdetét jelentette. Erdély megosztása ugyanis rövid, átmeneti időre, megváltoztatta a két állam korábbi „szereposztását”: a területi *status quó*t addig mereven védelmező Románia lett az, amely – a bécsi döntést meghozó tengelyhatalmak határozott tiltása ellenére – egyre nyíltabb revíziós politikát folytatott Magyarország irányába. A magyar kormány sem tekintette véglegesnek az új határt, és Erdély északi felének megtartása mellett hosszabb távon (burkoltan) a nagyobb és gazdagabb déli rész megszerzését is célul tűzte ki maga elé.

A területi kérdés mellett a dél-erdélyi magyar és az észak-erdélyi román kisebbségek helyzetének megoldatlansága terhelte leginkább a kétoldalú viszonyt. Az észak-erdélyi bevonulás során, majd a katonai közigazgatás idején a román lakossággal szemben elkövetett kirívó magyar atrocitások (Ördögkút, Ipp, Zilah, Bánffyhunyad, majd Omboztelek, Vasasszentgothárd) jelentősen hozzájárultak a két ország között amúgy is igen feszült légkör elmérgesedéséhez. Az észak-erdélyi románok között ráadásul már a bevonulást megelőzően hisztérikus hangulat, félelem, sőt pánik uralkodott el, amelynek eredményeként rémregénybe illő, minden valós alapot nélkülöző történetek is elterjedtek a „barbár” magyar kegyetlenkedésekről. A romániai sajtóban – felsőbb utasításra – uszító és gyűlölködő magyarellenes kampány kezdődött, nagyban hozzájárulva a szenvedélyek felizzásához. A bukaresti kormány Berlinben és Rómában igyekezett politikai tőkét kovácsolni az atrocitásokból, és azt állította, hogy azok összefüggő „rendszer” képeznek.

A bosszúvágytól terhelt légkörben Romániában már a bécsi döntés másnapján elkezdődött a magyar alkalmazottak elbocsátása, az országból való kiűzése, azon elv alapján, hogy „Románia csak a románoké legyen”. Válaszként 1940. október elején a magyar kormány

több száz észak-erdélyi románt toloncolt ki embertelen körülmények között, tehervagonokban Magyarország területéről. A lépés elhibázottnak bizonyult, és ellentmondott a korabeli magyar kormányok által vallott Szent István-i toleráns nemzetiségpolitikának is, amely az erdélyi népek megbékélésének fontosságát hangsúlyozta.

A nyers erőszak alkalmazásának hosszabb távú nemzetiségpolitikai és diplomáciai kihatásai is voltak. Ami az elsőt illeti, a kiutasítások a kölcsönösségen és a retorzióan alapuló, több-kevesebb intenzitással 1944 augusztusáig tartó kisebbségpolitika kezdetét jelentették mindkét országban. Diplomáciai téren pedig a kisebbségi kérdés október eleji elmérgesedése hozzájárult a Budapesten folyó magyar–román likvidációs tárgyalások megszakadásához, illetve azon román „felismerés” kikristályosodásához, hogy a két kormány közvetlen tárgyalások útján nem tud megegyezni, és csak a tengelyhatalmak beavatkozása járhat eredménnyel. A román kormány ezen irányváltásában burkoltan már benne rejlett a később nyíltan is megfogalmazott célkitűzés. Eszerint a tengelyhatalmak előtt rá kell mutatni a bécsi „diktátum” minden téren abszurd következményeire, valamint arra, hogy a döntést tulajdonképpen a magyar fél érvényteleníti, mivel az észak-erdélyi románok üldözésével megszegi annak előírásait.

A második bécsi döntés nyomán felgyorsult a két ország 1940 nyarán elkezdődött versengése a náci Németország kegyeiért. Ion Antonescu úgy vélte: a Hitlerhez való feltétlen hűségét értékelve, Németország visszajuttatja majd Romániának Észak-Erdélyt. Ez azonban ugyanolyan illuzórikus elképzelésnek bizonyult, mint a magyar katonai és politikai elit számos képviselőjének azon meggyőződése, hogy az addigi revíziós eredmények megtartása, valamint Dél-Erdély (és a Nyugat-Bánság) megszerzése csak odaadó németbarátsággal érhető el. Homályos megjegyzéseivel, kétértelmű magatartásával Hitler mindkét ország vezetését manipulálta és kijátszotta egymás ellen, így próbálta még inkább Németországhoz kötni őket.

Ion Antonescu 1940 novemberétől kezdve fokozatosan Hitler egyik legmegbízhatóbb szövetségésévé lépett elő. Az 1941 nyarán kirobbantott szovjetellenes háborúban Románia már kezdetől fogva jelentős erővel vett részt Németország oldalán, és 1944 tavaszáig jóval nagyobb áldozatokat hozott a keleti fronton, mint Magyarország. Paradox módon Hitler akkor és úgy „jutalmazta meg” Antonescu hűségét, hogy az 1944. március 23-i négyszemközti bejelentéséből, miszerint már nem ismeri el a második bécsi döntést, semmilyen tényleges következmény nem származhatott. A nyilatkozatot ugyanis nem hozták nyilvánosságra, a szovjet csapatok pedig már elérték Románia területét.

A román kormány ennél jóval korábban, 1941. szeptember 15-én mondta ki a bécsi döntés érvénytelenségét egy-egy Berlinnek és Rómának címzett jegyzékben. A lépést azzal

indokolta, hogy Bukarest szerint a magyar kormány az észak-erdélyi románok elleni erőszakos cselekedeteivel megszegte a döntőbírói határozatban vállalt kötelezettségeit, így Románia kénytelen megállapítani a határozat érvénytelenségét. A rosszul időzített és nem kellőképpen előkészített nyilatkozatot mindkét fővárosban elutasítóan fogadták, ami az akciót kezdeményező Mihai Antonescu miniszterelnök-helyettes, külügyminiszter személyes kudarca is volt. A bejelentésnek nem lett közvetlen következménye (a magyar vezetés például nem is tudott róla 1943 júniusáig), a román diplomácia lehetőségeit mégis jócskán leszűkítette. Ezt követően ugyanis Bukarest – ha következetes akart maradni az álláspontjához – nem bocsátkozhatott sikeres tárgyalásokba a magyar kormánnyal a bécsi döntés alapján, és mindössze a határok megváltoztatásának a lehetősége érdekelhette. Valójában ezzel (is) magyarázható a román kormány későbbi elutasító magatartása szinte minden magyar kezdeményezéssel szemben, amely a kétoldalú viszony megjavítására irányult.

A két kormány egymás közötti, politikai jellegű kapcsolataiban 1941 júniusától mintegy féléves „szünet” állt be. 1942 márciusában a kibékíthetetlen – de a tengelyhatalmak nyomása folytán addig inkább lappangó – magyar–román ellentétek egy időre hirtelen felszínre törtek, és az ezt követő hónapok során fokozatosan egyre inkább elmérgesedtek. E folyamat 1942 derekán érte el a tetőpontját (ekkor egy magyar–román fegyveres konfliktus kirobbanásával is számolni lehetett), majd az év végén átmeneti enyhülés következett.

Mindkét kormány tovább folytatta az 1940 őszen elkezdett, a kölcsönösségen alapuló nemzetiségpolitikáját. A dél-erdélyi magyar és az észak-erdélyi román kisebbség jogvédelmét az 1941 januárjában fölállított brassói, illetve kolozsvári székhelyű német–olasz tiszti bizottságok szolgálták. Alacsony hatékonysággal működtek, azonban már pusztán létük is valamelyest növelte a kisebbségek biztonságérzetét. Általában véve megállapítható, hogy a német–olasz békítési törekvések csillapítólag hatottak Erdélyben, és visszatartó hatást gyakoroltak a nemzetiségekkel szembeni román, illetve magyar hatósági bánásmód terén. Ezt támasztja alá az is, hogy az 1942 júniusában létrehozott ún. Hencke–Roggeri különbizottság dél-erdélyi vizsgálatai nagyban hozzájárultak a román kormány 1942 májusában elhatározott titkos tervének megghiúsulásához, amely a dél-erdélyi magyarság módszeres kiéheztetését irányozta elő.

A magyar és a román kormány nemzetiségpolitikai elképzelései gyökeresen eltértek egymástól. Teleki Pál, Bárdossy László és Kállay Miklós magyar miniszterelnökök, különböző hangsúlyokkal ugyan, de a Szent István-i toleráns nemzetiségpolitika elvét vallották, amelynek távlati célja a magyarság Kárpát-medencei primátusának az elismertetése

volt. Az Antonescu-rezsim nemzetiségpolitikai terveit – a hitleri eszmékkel összefüggésben is – az etnikai tisztogatás, a homogén nemzeti állam létrehozásának szándéka hatotta át. „Ideális” megoldásnak a lakosságcserét tartották volna, amelyre vonatkozólag Sabin Manuilă, Vasile Stoica és mások konkrét terveket is kidolgoztak.

A sztálingrádi fordulatot követően a színpalak mögött a korábbihoz képest egyfajta „fordított versengés” indult meg a két ország között. Ennek tétje az volt, hogy melyikük tud jobb békefeltételeket elérni a nyugati nagyhatalmaknál, majd melyikük képes előbb átállni a szövetségesekhez. Már ezt megelőzően mindkét országban elkezdődött a háború utáni békekonferenciára való felkészülés. Magyarországon a béke-előkészítés irányítását 1943-ban a külügyminisztérium politikai osztálya kapta feladatul, amelyet júliustól Szegedy-Maszák Aladár vezetett. A munka elvi alapjait ő dolgozta ki még 1942 végén, angolszász győzelemmel számolva. Az ún. Béke-előkészítő iroda 1944 márciusáig, a német megszállásig működött. A magyar békeelképzelések jó része az integrális revízió vagy az ahhoz közelítő nagyrevíziós elképzelések mentén mozgott. Léteztek azonban más, ennél jóval realistább megközelítések is, mint a Szociáldemokrata Párté vagy a Bibó Istváné, amelyek szakítottak a Szent István-i állammelvvel.

Romániában Mihai Antonescu 1942 júniusában hozta létre a Béke Irodát. A sztálingrádi vereség törést jelentett az addig német győzelemben gondolkodó Mihai Antonescu által irányított szervezet tevékenységében. Utolsó ülését 1943. augusztus 26-án tartotta, bár a munka – változó intenzitással – még 1944 első felében is folytatódott. Az Antonescu-rezsim békeelképzelései a szláv- és bolsevizmus-ellenességen alapultak, és 1942 őszéig a hitleri „új Európába” vetett bizalom hatotta át őket. A sztálingrádi ütközet után Mihai Antonescu a „kompromisszumos” békében hitt, míg például Vasile Stoica, a román béke-előkészítés tényleges irányítója, vagy Iuliu Maniu, az egyik legtekintélyesebb ellenzéki politikus, az angolszász győzelemben. Mindannyiuk közös célja azonban a második bécsi döntés eltörlése, országuk területi integritásának helyreállítása volt.

1943 első felében viszonylagos nyugalmi állapot jellemezte a két ország egymáshoz való viszonyát: az enyhülés jelei mutatkoztak, a feszültség érezhetően csökkent. Az ellentétek elsimítását, a két ország közeledését – szovjet- és (titokban) németellenes éllel – hivatalosan Mihai Antonescu kezdeményezte 1942 végén, a sztálingrádi, katasztrofális őszi román vereséget követően. Lépését elsősorban az akkor még viszonylag ép magyar haderőtől való félelme motiválta. Amint azonban a közvetlenül fenyegető „magyar veszély” elmúlóban volt, úgy mérséklődött a megbékülés iránti kezdeti román lelkesedés, hogy aztán 1943 júniusában a Bánffy–Mironescu tárgyalások teljes kudarccal végződjenek. Hasonló sorsra jutott Iuliu

Maniu kezdeményezése is, aki Bethlen Istvánnal szeretne volna titokban felvenni a kapcsolatot. A Románia számára – Magyarországgal összehasonlítva – időközben kedvezőbb irányba megváltozott katonai és politikai helyzet miatt a román–magyar kiegyezés gondolata 1943 nyarára Bukarestben elveszítette az aktualitását. 1943 júliusára a két ország közötti viszony így visszatért a már „megszokott”, 1942. december előtti kerékvágásba, és – az 1944. augusztus 23-ig tartó korszakot illetően – a továbbiakban sem állt be számottevő javulás e téren.

A feltétlen németbarát Sztójay-kormány a háború töretlen folytatását tekintette legfőbb feladatának, ebből következett a Románia felé megütött békülékeny hang és a kapcsolatok normalizálásának szándéka. Bukarest azonban tartózkodóan reagált a közeledési kísérletekre, mivel – nem minden alap nélkül – abban reménykedett, hogy a bécsi döntés megsemmisítése már csak idő kérdése, bármelyik fél is kerüljön ki győztesen a háborúból. Az 1944. augusztus 23-i román átállás végül komoly szerepet játszott abban, hogy a nagyhatalmak Erdély kérdésében alapvetően Románia javára döntöttek, bár az új határ nyomvonala csak később dőlt el végérvényesen.

4. A szerzőnek a témakörben megjelent publikációi

A magyar–román viszony és a kisebbségi kérdés 1940 őszén. *Limes*, 1996. 3. sz. 79–92. o.

Az erdélyi magyar menekültkérdés 1939 és 1944 között. *Regio*, 1999. 3–4. sz. 243–265. o.

A magyar–román kapcsolatok 1939–1940-ben és a második bécsi döntés. Csíkszereda, 2002, Pro-Print Könyvkiadó /Múltunk Könyvek/.

Zeidler Miklóssal közösen: Az „Erdély-kérdés” a magyar–szovjet külkapcsolatokban. 2000. *Irodalmi és társadalmi havi lap*, 2002. április, 41–53. o.

Az erdélyi magyar menekültkérdés szociális vonatkozásai 1939–1944 között. In *Emlékkönyv Kiss András születésének nyolcvanadik évfordulójára*. Szerkesztette Pál-Antal Sándor et al. Kolozsvár, 2003, Erdélyi Múzeum Egyesület, 29–39. o.

A dél-erdélyi magyar kisebbség helyzete (1940–1944). In *Korrajz 2003. A XX. Század Intézet Évkönyve*. Vál. Földesi Margit. H.n., 2004, XX. Század Intézet, 39–53. o.;

A magyar–román viszony és az erdélyi kérdés 1940–1944 között. In Kovács Kiss Gyöngy (szerk.): *Történelmünk a Kárpát-medencében (1926–1956–2006)*. Kolozsvár, 2006, Komp-Press Kiadó, 19–27. o.

Az „idegháború” kezdete. Magyar–román tárgyalások 1940 őszén. In Bárdi Nándor – Simon Attila (szerk.): *Integrációs stratégiák a magyar kisebbségek történetében*. Somorja, 2006, Fórum Kisebbségkutató Intézet, 101–117. o.

Az Antonescu-rezsim békeelképzelései 1940–1944 között. *Századok*, 2007. 1. sz. 3–27. o.

Bárdi Nándorral közösen: A dél-erdélyi magyarság jogi és politikai helyzete a második bécsi döntést követően. In Bárdi Nándor et al. (szerk.): *Kisebbségi magyar közösségek a 20. században*. Budapest, 2008, Gondolat Kiadó – MTA Kisebbségkutató Intézet, 162–167. o.

Olti Ágostonnal közösen: A román–magyar lakosságcsere kérdése 1940–1947 között. In Cholnoky Győző (szerk.): *Földönfutók. A Magyarországot érintő kényszertelepítések a II. világháború alatt és után*. Budapest, 2008, Lucidus Kiadó /Kisebbségkutatás Könyvek/, 9–42. o.

Dél-erdélyi magyarság 1940–1944. Kronológia. <http://balogh.adatbank.transindex.ro/>
(Letöltve: 2009. július 25.)